

АРТУР КОНАН ДОЙЛ

ШЕРЛОК ХОЛМС
ҲАҚИДА ҲИКОЯЛАР

ГОШКЕНТ
«ЮЛДУЗЧА»
1989

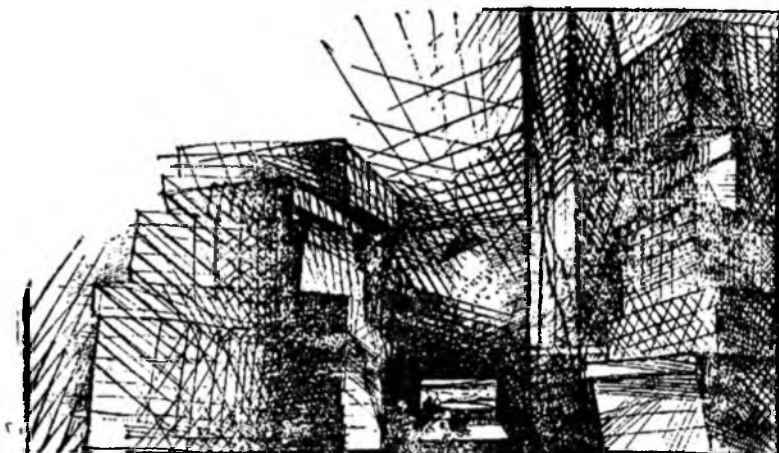
И (Ингл)
Д 67

Муҳаррир *Шойим Бўтаев*

Д $\frac{4704000000-64}{360 (04) 89}$ 06-89

ISBN 5—8250—0116—6

© «Юлдузча», нашриёти, 1989

МАЛЛАЛАР УЮШМАСИ

Бу воқеа ўтган йили кузда бўлган эди. Шерлок Холмнинг ҳузурида аллақандай жуда семиз, ўрта ёшлардаги қизғиш-малла киши ўтирарди. Мен ичкарига кирмоқчи бўлдим-у, лекин икковларини қизгин суҳбат устида кўриб, чиқиб кетишга шошилдим. Аммо Холмс мени хонага сургаб олиб кириб, эшикни беркитди.

— Келганингиз айни муддао бўлди, азизим Уотсон,— деди у мулойимгина.

— Сизларга халал бермай дедим. Назаримда, бандек кўриндингиз.

— Ҳа, бандман. Жуда ҳам бандман.

— Нариги хонага чиқиб кутиб тура қолсам бўлмасмикин?

— Йўқ, йўқ... Мистер Уилсон,— деди у семиз кишига мурожаат қилиб,— бу жентльмен муваффақиятли чиққан тадқиқотларимнинг кўпчилигида менга анча-мунча дўстона ёрдам кўрсатган. Аминманки, сизнинг ишингизда ҳам фойдаси тегса керак.

Семиз киши ўтирган еридан сал қўзғалиб менга

бош ирғади; унинг семизликдан қисилиб кетган кичкина кўзлари менга спичковлик билан тикилди.

— Мана бу ерга, диванга ўтиринг,— деди Холмс.

У креслога ўтирди ва ўйга толадиган вақтларидаги одатига кўра иккала қўлининг учларини чирмаштирди.

— Биламанки, азизим Уотсон,— деди у,— сиз менинг ҳамма ғайриоддий нарсаларга, кундалик ҳаётимизнинг маромини бузадиган ҳамма нарсага ишқибоз эканлигимни маъқуллайсиз. Агар сизда шу ғайриоддий воқеаларга ишқибозлик бўлмаганда менинг камтарона саргузаштларимни шу қадар завқ-шавқ билан ёзиб бормас эдингиз... Зотан, сидқидилдан айтишим керакки, сизнинг баъзи ҳикояларингизда менинг фаолиятим бир қанча бўяб кўрсатилади.

— Ростини айтганда, сизнинг саргузаштларингиз менга ҳамisha нихоятда қизиқ бўлиб туюларди,— деб эътироз билдирдим мен.

— Кун кечагина сизга энг зўр хаёл кучи ҳам кундалик ҳаётимизда учрайдиган ғайри оддий ва аломат ҳодисаларни тасаввур этишдан ожиз, деган эдим шекилли.

— Мен ўша заҳотиёқ бу фикрингиз унчалик тўғри бўлмаса керак, деган эдим.

— Шунга қарамай, доктор, мени ҳақ дейишга мажбур бўласиз, акс ҳолда, сизни шу қадар сон-саноксиз, ажойиб ва ғаройиб фактларга кўмиб ташлайманки, фикримга қўшилишга мажбур бўлиб қоласиз. Мана, ақалли ҳозир менга мистер Жебез Уилсон айтиб берган воқеани олайлик. Бу воқеа бўлиб ўтган вазият мутлақо содда, оддий, ҳолбуки, умрим бино бўлиб бундай ажойиб воқеани эшитган эмасман... Мумкин бўлса, мистер Уилсон, ҳикоянгни такрорласангиз. Буни сиздан, дўстим доктор Уотсон ҳикоянинг бошини эшитсан, дебгина илтимос қилаётганим йўқ, мен ўзим ҳам ҳар бир икир-чикир тафсилоти билан мумкин қадар яхшироқ танишиб олсам. Одатда менга бирон ҳодисани ҳикоя қила бошлаганларида шунга ўхшаган минглаб ҳодисалар эсимга тушади. Аммо эътироф этишга мажбурманки, мен ҳеч қачон бунга ўхшаган воқеани эшитган эмасдим.

Семиз миждоз бир оз гурурланганнамо кўкрагини кериб, пальтосининг ич чўнтагидан гижимланган кир газета олди-да, уни тиззасига ёзиб қўйди. У бўйнини чўзиб босилган эълонларга кўз югуртираркан, мен унга бошдан-оёқ разм қилиб, Шерлок Холмсга тақлидан, унинг кийими ва ташқи қиёфасига қараб ким эканлигини билиб олишга тиришдим.

Афсуски, менинг кузатишларим деярли ҳеч қандай натижа бермади. Бир кўришдаёқ унинг ўзига бино қўйган, бефаросат, тепса тебранмас, оддийгина бир майда дўкондор эканини пайқаш мумкин эди. Катак кулранг шпми беўхшов, киргина қора сюртугининг тугмалари солинмаган, қора нимчаси устида тилла суви юритилган йўгон мис занжир йилтирар, унинг учуда жевак ўрнида парма билан тешилган аллақандай бир тўртбурчак металл парчаси ослиб турар эди... Нимдошгина цилиндри ва ғижим бахмал ёқали, ўнгиб кетган қўнғир пальтоси ёнгинасидаги стулда ётарди. Хуллас, бу одамга қанча разм солмай, унинг қизғиш сочидан бошқа кўзга ташланадиган жойини кўрмадим. Унинг қандайдир хунук бир воқеадан саросимада эканлиги кўриниб турарди.

Менинг машғулоти Шерлок Холмсининг синчков назаридан четда қолмади.

— Албатта, ҳар кимга аёнки,— деди у табассум билан,— бизнинг меҳмонимиз бир вақтлар жисмоний меҳнат билан шуғулланган, у бурнаки искайди, франкмасонлардан¹, Хитойда бўлган, сўнги ойларда кўп хат ёзишга тўғри келган. Бу аён-ошкор фактлардан бошқа ҳеч нарсани пайқаёлмадим.

Мистер Жебез Уилсон креслодан сапчиб турди ва шаҳодат бармоғини газетадан олмай, ошнамга тикилиб қолди.

— Сиз буларни ҳаммасини қандай қилиб билиб олдингиз, мистер Холмс?— деб сўради у.— Масалан, сиз менинг жисмоний меҳнат билан шуғулланганимни қаёқдан биласиз? Ҳа, дарҳақиқат, мен ўз фаолиятимни кemasоз дурадгорликдан бошлаганман.

— Буни қўлларингиз айтиб турибди, мухтарам сэр. Унг қўлингиз чап қўлингиздан каттароқ. Сиз шу қўлингиз билан ишлаганингиз учун унинг мушаклари бақувватроқ бўлиб қолган.

— Бурнаки искашимни-чи? Фрайкмасонлигимни-чи?

— Франкмасонлигингизни пайқаш қийин эмас, чунки сиз жамиятингизнинг қатъий низомига амал қилмай

¹ Франкмасонлар (қисқартирилган шакли—масонлар)— қачонлардир бир қадар тараққийпарвар аҳамиятга эга бўлган яширин жамиятнинг аъзолари. Шерлок Холмс даврида бу жамиятга асосан майда дўкондорлар, фермерлар ва шу кабилар кира бошлаган эдилар.

ярим доира ва доира¹ тасвири бор илгакли тугма тақиб юрибсиз.

— Э, ҳа! Бу эсимга ҳам келмабди... Кўп ёзишга тўғри келганини қандай пайқадингиз?

— Йилтираб кетган ўнг енгингиз билан чап енгингизнинг тирсаги атрофидаги тақир бўлиб қолган мовут яна нимадан гувоҳлик бера олиши мумкин?

— Хитойда бўлганимни-чи?

— Ўнг билагингизда кўриниб турган балиқча тасвири Хитойдаги чап чекилган бўлиши мумкин. Мен татуировкаларни ўрганганман, улар ҳақида ҳатто мақолалар ҳам ёзганман. Балиқ тангачаларини нафис пуштиранг билан бўяш одати фақат Хитойгагина хос. Соатингизнинг занжиридаги Хитой тангасини кўрганимдан сўнс Хитойда бўлганингизга узил-кесил қаноат ҳосил қилдим.

Мистер Жебез Уилсон қаҳ-қаҳлаб кулиб юборди.

— Шунақа денг?!— деди у.— Мен аввалига сиз буларни аллақандай аломат йўллар билан топасиз шекилли, деб ўйлаган эдим, энди билсам, осонгина топаётган экансиз.

— Фикримча, Уотсон, бундай хулосага қандай йўл билан келганимни тушунтириб хато қилдим шекилли,— деди Холмс,— ўзингизга маълумки, «*Optime ignotum pro, magnifico*»², агар мен ростгўй бўлсам, камтарона шуҳратимга путур етадиганга ўхшайди... Эълонни топдингизми, мистер Уилсон?

— Топдим,— деб жавоб берди у йўғон, қизил бармоғини газета стунининг ўртасига нуқиб тураркан.— Ма-на у. Ҳамма иш шундан бошланди. Ўзингиз ўқиб кўринг, сэр.

Мен газетани олиб, ўқидим:

МАЛЛАЛАР УЮШМАСИ. Лебанонлик (АҚШ Пенсильвания) марҳум Иезекия Хопкинснинг васиятига биноан Уюшмага яна бир киши ишга олинадиган бўлди. Ҳафтасига муайян иш учун тўрт фунт стерлинг нақд маош берилади. Эс-ҳуши жойида, зеҳни ўткир, йигирма бир ёшдан кам бўлмаган ҳар бир малла тусли киши бу

¹ Ярим доира ва доира — масонлик белгилари. Илгари бу белгилари махфий эди, ammo ҳозирги масонлар қадимий ниёзмни бузиб, бу белгиларни кўпинча жевакларни ва илгакли тугмаларига тақиб юридилар.

² «Ҳамма номаълум нарсалар бизга ажойиб бўлиб кўринади» (лотикча).

ишга яроқли топилши мумкин. Уюшманинг Флит-стрит, Попс-коортдаги идорасига, душанба кунлари соат ўн бирда шахсан Дункан Росга мурожаат қилинсин.

— Жин урсин, бу нима дегани ўзи?— деб юбордим мен, ана шу ғалати эълонни икки бор ўқиб чиқарканман.

Холмс сассизгина кулди-да, креслода ўтирган жойида ғужанак бўлиб олди, бу унинг роса ҳузур қилаётганидан далолат бергучи эди.

— Чакана эълон эмас-а, нима дейсиз?— деди у.— Хўш, мистер Уилсон, ҳикоянгизни давом эттириб, бизга ўзингиз ҳақингизда, уйингиз ҳақида, бу эълон сизнинг ҳаётингизда қандай роль ўйнагани ҳақида гапириб беринг. Сиз эса, доктор, мумкин бўлса, бу қайси газета эканини, қачон чиққанини ёзиб қўйсангиз.

— «Эрталабки хроника». 1890 йил 27 апрелдаги сони. Роппа-роса икки ой бурун чиққан экан.

— Жуда соз. Давом эттиринг, мистер Уилсон.

— Илгари айтганимдек, мистер Шерлок Холмс,— деди Жебез Уилсон пешонасини артиб.— Сити яқинидаги Сэкс-Кобург-скверда кичкинагина бўнак кассам бор. Ишларим илгари ҳам унча яхши эмас эди, сўнгги икки йил давомида эса ундан келадиган даромад амал-тақал билан тирикчилик ўтказиб туришгагина етарди. Бир вақтлар икки ёрдамчим бор эди, ҳозир эса битта: унга ҳам ҳақ тўлашим оғир эди-ю, аммо у менинг ишимни ўрганиш имкониятига эга бўлиш учун ярим маош эвазига ишлашга рози бўлди.

— Уша ҳимматли йигитчанинг оти нима?— деб сўради Шерлок Холмс.

— Номи Винсент Сполдинг, уни йигитча деб бўлмайди. Ёши нечадалигини айтиш қийин. Ундан эпчилроқ ёрдамчини топишим маҳол. Унинг менсиз ҳам куни ўтиб, икки баробар ортиқ пул топа олишини ҳам жуда яхши тушунаман. Модомики, у мамнун экан, унга ўз манфаатларимга путур етказадиган фикрларни уқтиришимнинг нима ҳожати бор?

— Дарҳақиқат, нима ҳожати бор? Назаримда, жуда омадингиз келган экан: сиз ёрдамчингизга унинг бажарадиган ишига бошқаларга қараганда икки баробар кам ҳақ тўларкансиз. Бизнинг давримизда бундай бетама хизматчилар камдан-кам учрайди.

— О, ёрдамчининг камчиликлари ҳам бор!— деди мистер Уилсон.— Сураат олишга бунақанги ишқибоз одамни ҳеч қачон учратмаган эдим. Иш вақтида ҳам

аппаратини шақиллатгани-шақиллатган, кейин эса худди қуён нима уриб кетгандек ертўлага шўнғийди-да, пластинкаларни дорига солиб очилтиради. Унинг катта нуқсони шу. Умуман эса чакки хизматчи эмас.

— У ҳозир ҳам хизматингизни қилиб турган бўлса керак?

— Ҳа, сэр. Ушаю амал-тақал қилиб овқат пишириб, уйни супуриб-сидириб турадиган ўн тўрт яшар қизалоқ, Бошқа ҳеч кимим йўқ, хотиним ўлиб кетган, болаларим ҳам йўқ. Учаловимиз тинчгина турмуш кечираётимиз, сэр, уйнинг чироғини ёқиб, ижара ҳақини тўлаб турамиз — кўрган-кечирганимиз шу... Бу эълон бизни йўлдан адаштирди,— деб гапини давом эттирди мистер Уилсон. — Бугун роппа-роса саккиз ҳафта бўлади Сполдинг қўлида шу газета билан идорамга кириб келганига.

«Қани энди мени ҳам худо малла қилиб яратган бўлса, мистер Уилсон».

«Нега?»— деб сўрадим мен.

«Мана,— деди,— Маллалар уюшмасида янги ўрин тайин қилинибди. Бу ўринни эгаллаган одам ҳазилакам даромадга эга бўлмайди. У ерда ишга кирмоқчи бўлган талабкорлардан кўра бўш ўринлар кўпроқ бўлса керак, васийлар ҳам пулларни нима қилишларини билмай ро-са бошлари қотаётгандир. Агар сочимнинг ранги ўзгариб қолганида борми, албатта ўша сердаромад ўринни эгаллардим».

«Маллалар уюшмаси нима дегани ўзи?»— деб сўрадим мен.

— Биласизми, мистер Холмс, мен юримсак эмасман, иш кетидан қувмайман, иш ўзи мени қидириб келадиган бўлгани учун, баъзан ҳафталаб остона ҳатлаб кўчага чиқмайман. Шунинг учун ҳам оламда бўлаётган ишлардан беҳабар қоламан, янгилекларни ҳаминиша мароқ билан эшитаман...

«Сиз наҳотки Маллалар уюшмаси ҳақида ҳеч қачон эшитмаган бўлсангиз?»— деб сўради таажжуб билан Сполдинг кўзлари чақчайиб.

«Ҳеч қачон».

«Бу мени жуда ҳам таажжублантиради, чунки сиз ўша бўш ўринни эгаллашга ҳақ-ҳўқуқи бўлганлардан бирисиз-ку».

«Бу қанча даромад келтириши мумкин?»— деб сўрадим.

«Йилига икки юз фунт стерлингга яқин, ортиқ эмас, жуда ҳам енгил иш, бунинг устига айни вақтда ҳар қан-

дай бошқа иш билан ҳам бемалол шуғулланаверса бўлади».

Табиийки, қулоқларимни динг қилдим. Чунки менинг муассасам сўнгги вақтларда жуда оз даромад келтирмоқда, йилига қўшимча икки юз фунт эса анча кунимга яраши мумкин эди.

«Бу Уюшма ҳақида билганларингизни айтиб беринг»,— дедим.

«Ўзингиз кўриб турибсизки,— деб жавоб берди Сполдинг менга эълонни кўрсатиб,— Маллалар уюшмасида бўш ўрин бор экан, мана бу адреси, тафсилотларини билмоқчи бўлсангиз шунга мурожаат қилишингиз мумкин. Билишимча, бу Уюшмага Иезекия Хопкинс деган америкалик бир довдир табиатли миллионер асос солган. Унинг ўзи қизғиш-малла тусли бўлиб, дунёдаги ҳамма маллаларга хайрихоҳ экан. У ўлаётганида ўз васийларига катта маблағ қолдириб, бу маблағни сочлари тўқ малла тусдаги одамларнинг қисматларини энгиллатишга ишлатишни васият қилган экан. Айтишларича, бу бахтиёр одамларга туппа-тузук маош тўлашармиш, улардан деярли ҳеч қандай иш талаб қилишмасмиш».

«Ахир малла одамлар миллион-миллион-ку,— дедим мен,— уларнинг ҳар бири ҳам бўш ўринни эгаллагиси келади».

«Сиз ўйлаганчалик кўп эмас, улар,— деб жавоб берди у.— Кўриб турибсизки, эълон фақат лондонликларга, шунда ҳам катта кишиларга қаратилган. Уша америкалик Лондонда туғилиб, ёшлигини шу ерда ўтказган, ўзи туғилиб ўсган шаҳарга валинеъматлик қилмоқчи бўлган. Бундан ташқари, эшитишимга қараганда Маллалар уюшмасига сочлари оч-малларанг ёки тўқ-малларанг шахсларнинг мурожаат қилишлари фойдасиз — у ерда сочлари ёрқин, кўзни қамаштирадиган, қизғиш-малла тусдаги кишиларнигина ишга олишаркан. Агар сиз бу таклифдан фойдаланмоқчи бўлсангиз, мистер Уилсон, Маллалар уюшмасининг идорасига кириб борсангиз кифоя. Аммо бир неча юз фунт деб асосий машғулотингиздан алаҳсираб юришингизнинг маъноси бормикан?..»

Ўзларингиз кўриб турибсизларки, жентльменлар, менинг сочим ёрқин, сержило тусга эга бўлган тўқ-малларанг соч, маллалар рақобат қилиб қолганларида ҳам барибир мен бу бўш ўринни эгалласам керак, деб ўйлаган эдим. Винсент Сполдинг бу ишдан ҳар томонлама хабардор бўлганлиги учун менга катта ёрдам бериши мумкин эди, шунинг учун ҳам дарчаларни кечгача ёпиб

қўйиб, мени Уюшма биносига кузатиб боришини буюрдим. У бугун ишдан озод бўлганига жуда севиниб кетди. Биз идорани беркитиб, эълонда кўрсатилган адресга қараб жўнадик.

У ерда шундай бир томошани кўрдимки, мистер Холмс, бундай томошани энди сира ҳам кўролмасам керак. Шимолдан, жанубдан, шарқдан, ғарбдан кимнингки сочи сал-пал малла тусли бўлса, эълонни ўқибоқ Ситига ёприлиб келаверибди. Флит-стритда маллалар тирбанд бўлиб кетган. Попс-коорт эса апельсинфурушнинг ғалтак аравасига ўхшар эди. Мен ҳеч қачон Англияда шунча малла бордир, деб ўйламаган эдим. Бу ерда малларанг туснинг ҳамма турлари бор, похолранг, лимонранг, қизғишранг, ғиштранг, ирланд сеттерлари тусидаги, сафро тусидаги, лой тусидаги ранглар бор; аммо Сполдинг айтганидек, чинакам ёрқин, қизғиш-малларанг тусдаги бошлар бу ерда жуда оз эди, Шунга қарамай, бу ерга тўпланган оломонни кўриб, умидим пучга чиқай деб қолди. Сполдинг эса бўш келмади. Қандай эвини қилганини билмайман-у, у жон-жаҳди билан тиқилиб-суқилиб мени халойиқ орасидан олиб ўтди, биз идора зинапоеси олдига етиб бордик. Одамлар турнақатор тизилиб зинапоядан чиқиб-тушиб турар эди; баъзилари умид-иштиёқ билан чиқиб боришар, баъзилари эса маъюслик билан тушиб келишар эди. Биз олдинга ёриб ўта-ўта тез орада идорага кириб бордик...

— Сиз жуда қизиқ дуч келиб қолибсиз!— деди Холмс, миждози хотирлаб олиш учун бир чимдим бурнаки искаб пндамай қоларкан.— Марҳамат, ҳикоянгизни давом эттиринг.

— Идорада иккита ёғоч стул билан оддийгина қарагай столдан бошқа ҳеч нарса йўқ, унда мендан ҳам маллароқ кичкина бир одам ўтирарди. У стол олдига келган номзодларнинг ҳар қайсиси билан бир-икки оғиз сўзлашиб, уларнинг ҳар қайсисидан қандай бўлмасин бир нуқсон топарди. Афтидан, бўш ўринни эгаллаш унча осон эмас эди. Бироқ биз ўз навбатимизда столга яқинлашиб борар эканмиз, кичкина одам мени бошқа номзодларга қараганда анчагина хушмуомалароқ қарши олиб, ичкарига кирган заҳотимизоқ биз билан холи гаплашиш учун эшикни ичкаридан беркитиб қўйди.

«Бу киши мистер Жебез Уилсон,— деди ёрдамчим.— У Уюшмадаги бўш ўринни эгалламоқчи эди».

«У бу ўринга жуда муносиб,— деб жавоб берди ҳа-

лиги одам.— Мен кўпдан бери бундай ажойиб сочини кўришга муяссар бўлмаган эдим!»

У бир қадам орқага ташлаб, бошини бир томонга қийшайтирди-да, сочларимга шу қадар узоқ тикилиб қолдики, мен жуда ўнғайсизландим. Кейин бирдан олдинга ташланиб қўлларимга ёпишди-да, қизғин табриклади.

«Мен ҳардамхаёллик қилсам инсофдан бўлмас,— деди у.— Бироқ ишонаманки, баъзи эҳтиёт чораларни кўрсам мени кечирасиз».

У иккала қўли билан сочимни чапгаллаб шундай тортдики, оғриқдан додлаб юбордим.

«Кўзларингиздан ёш чиқиб кетди,— деди у сочимни кўйиб юбориб.— Демак, ҳаммаси жойида. Кечирасиз, эҳтиёт бўлмасак бўлмайди. Чунки бизни икки марта парик кийиб келиб, яна бир марта сочини бўяб келиб алдашган. Сизга баъзиларнинг шундай виждонсизларча ишлатган ҳийлаи найранглари айтиб беришим мумкинки, одамларга нисбатан нафратингиз ошиб кетади».

У дераза олдига бориб, бўш ўрин банд қилинганлигини қичқириб айтди. Пастдан оҳ-воҳ, ўкинч садолари эшитилди, халойиқ ҳар томонга тарқалиб кетди, тез орада бу атрофда мени ёллаётган ҳалиги одам билан икковимиздан бошқа малла қолмади.

«Меинг отим мистер Дункан Росс,— деди у,— мен ҳам саховатли валинеъматимиз қолдирган ўша фонддан нафақа оламан. Сиз уйлангаимсиз, мистер Уилсон? Оилангиз борми?»

Мен бефарзанд, сўққабош одам эканлигимни айтдим, Унинг чеҳрасида қайғу излари кўринди.

«Ё раббий!— деди у тундлик билан.— Ахир бу жуда ҳам жиддий тўсиқ-ку! Афсуслар бўлсинки, сиз уйланмаган экансиз! Фонд маллаларни боқиш учунгина эмас, уларнинг насл-насабини кўпайтириб, тарқатиш учун барло қилинган эди. Афсус, бўйдоқ экансиз-да!»

Бу сўзларни эшитарканман, тарвузим қўлтигимдан тушиб кетди, мистер Холмс, нега десангиз, мени олишмас экан, деб хавотирга тушиб қолдим: аммо у ўйлаб кўриб йўлини топишини айтди.

«Сиздан бошқа ҳар қандай одам бўлганда ҳам қонидан чекинмасдик, аммо шундай сочи бор одамни қўллаб-қувватлаш мумкин. Янги вазифангизни қачондан эътиборан адо эта бошлашингиз мумкин?»

«Бу бир оз мушуқроқ, чунки мен бошқа бир муасасада бандман»,— дедим.

«Бунисидан ташвишланманг, мистер Уилсон!— деди

Винсент Сполдинг.— У ишни сизсиз ўзим ҳам эплейвс-рамай».

«Бу ерда қайси соатларда банд бўламан?»—деб сўрадим мен.

«Ундан иккигача».

Бўнак кассаларида асосий иш кечқурунларни, айниқса, маош берилиши арафасида пайшанба, жума кунлари бўлади, шунинг учун унча-мунча пул ишласак чакки бўлмас, деган қарорга келдим. Қолаверса, ёрдамчим ишончли одам, керак бўлганда бемалол ўрнимда ишлайверади.

«Бу соатлар менга тўғри келади,— дедим.— Қандай маош тўлайсизлар ўзи?»

«Ҳафтасига тўрт фунт».

«Қиладиган ишим нимадан иборат бўлади?»

«Муайян ишдан иборат бўлади».

«Муайян иш деганингиз нима?»

«Иш вақтида сиз идорамизда ёки, ақалли, идорамиз жойлашган бинода бўлишингиз керак. Борди-ю, бироқ марта иш вақтида кетиб қоларкансиз, бу хизматдан умрбод маҳрум бўласиз. Васият қилувчи айниқса шу моддага қаттиқ риоя қилишни талаб этган. Агар бироқ марта иш вақтида идорамиздан чиқиб кетсангиз, талабларимизни бажармаган ҳисобланасиз».

«Агар гап кунига тўрт соат вақт ҳақида кетаётган бўлса, идорадан чиқиб кетишни хаёлимга ҳам келтирмайман»,— дедим.

«Шуни билиб қўйингки,— деб такрорлади мистер Дункан Росс,— биз кейин ҳеч қандай авф-ўтинчларингизга қулоқ солмаймиз. Ҳеч қандай касал, ҳеч қандай иш баҳона бўлолмайди. Хизмат вақтида идорада бўлишингиз шарт — бўлмаса хизматдан кетасиз».

«Ишим нимадан иборат бўлади?»

«Сиз «Британия қомуси»ни кўчириб ёзасиз. Биринчи томни — мана шу шкафта. Сиёҳ, патқалам, қоғоз билан босма қоғозни ўзингиз олиб келасиз: биз эса сизга стол билан стул берамиз. Эртадан иш бошлай оласизми?»

«Албатта», деб жавоб бердим.

«Ундай бўлса, хайр, мистер Жабез Уилсон. Шундай яхши ўринни эгаллашга муваффақ бўлганингиз билан сизни яна бир марта табриклашга рухсат этинг».

У менга бош силкиди. Хонадан чиқиб, омадим келганидан қувонганча ёрдамчим билан уйга қараб жўнадим. Мен бу ҳодиса ҳақида кун-узуқун ўйладим, кечга бориб ҳафсалам пир бўлаёзди, чунки миямга, бу ишларнинг

хаммаси шунчаки бир қаллоблик бўлса керак, деган фикр келди, аммо бу тadbирдан мақсад нима эканлигини ўйлай-ўйлай сира тушунолмадим. Шундай васиятно-манинг борлигига, «Британия қомуси»ни кўчириб ёзишга одамлар шу қадар кўп пул тўлашга рози эканликларига ақл бовар қилмасди. Винсент Сполдинг жон-жаҳди билан менга далда беришга уринарди, аммо мен ётаётганимда бу ишдан воз кечишга қатъий қарор қилдим. Бироқ эрталаб миямга, ҳар эҳтимолга қарши у ерга бир бориб кўрай-чи, деган фикр келди. Бир пеннига¹ сиёҳ сотиб олиб, ғоз пати билан етти тахта катта қоғозни кўтариб Попс-коортга жўнадим. Таажжубки, у ерда ҳамма ишлар жойида эди. Жуда севиниб кетдим. Стол ишлашим учун тайёр қилиб қўйилган, мистер Дункан Росс мени кутиб турган экан. У менга «А» ҳарфидан бошлашни буюриб чиқиб кетди, аммо вақт-вақти билан идорага қайтиб кириб, ишлаётган-ишламаётганимдан хабар олиб турарди. Соат иккида у мен билан хайрлашаркан, шунча кўп кўчириб ёзганимни мақтади-да, орқамдан идоранинг эшигини беркитиб олди.

Кунлар шу йўсинда ўтаверди, мистер Холмс. Шанба кунни хўжайиним столга бир ҳафталик ҳақим — тўртта олтин соверенни² олиб келиб қўйди. Иккинчи ҳафта ҳам шундай ўтди, учинчи ҳафта ҳам. Мен у ерга ҳар кунни роппа-роса ўнда бориб, роппа-роса иккида қайтардим. Бора-бора мистер Дункан Росс идорага фақат эрталаблари кирадиган, кейинроқ эса мутлақо кирмайдиган бўлиб қолди. Шунга қарамай, табий, мен хонадан бир дақиқага ҳам чиқишга журъат қилолмасдим. Чунки унинг келмаслигига амин эмасдим, шундай фойдали ишдан ажралиб қолишдан кўрқардим ҳам.

Саккиз ҳафта ўтди; мен Аббатлар, Артиллерия, Архитектура, Аттика ҳақидаги мақолаларни кўчириб бўлиб, тез орада «Б» ҳарфига ўтаман, деб умид қилган эдим. Анча-мунча қоғоз сарф қилган эдим, кўчириб ёзганларим рафга аранг сиғарди. Аммо ишим бирдан адойи тамом бўлди-қолди.

— Тамом бўлди-қолди?

— Ҳа, сэр. Бугун эрталаб. Одатдагидек, соат ўнда ишга борсам, эшик қулфлоглиқ, унга бир парча картон қоқиб қўйилибди. Мана у, ўзингиз ўқиб кўринг.

У бизга қўйин дафтарчанинг бир варағича келадиган картон узатди. Картонда қўйидаги сўзлар ёзилган эди:

¹ Пенни — чақа пул (тўрт тийин миқдориди).

² Соверен — олтин танга (ўн сўм миқдориди).

МАЛЛАЛАР УЮШМАСИ 1890 ЙИЛ, 9 ОКТЯБРДА ТАРҚАТИБ ЮБОРИЛДИ

Шерлок Холмс икковимиз бу қисқа ёзувга ҳам, Жебез Уилсоннинг маъюс қиёфасига ҳам узоқ тикилиб ўтирдик; ниҳоят, ўзимизни тиёлмай қаҳ-қаҳлаб юбордик.

— Бунинг ҳеч куладиган жойи йўқ!— дея қичқириб ўрнидан сапчиб турган мижозимиз қизғиш сочларининг тагларигача қизариб кетди.— Агар сиз ёрдам бериш ўрнига мендан кулмоқчи бўлсангиз, ёрдам сўраб бошқа одамга мурожаат қиламан.

— Йўқ, йўқ!— деб хитоб қилди Холмс, уни яна креслога ўтқазаркан.— Сизнинг ишингиздан ўла қолсам ҳам воз кечмайман. Бу ишнинг янгилигидан дилим баҳра олади. Аммо унинг, мени кечирасиз, ҳар қалай, қандайдир аломат жиҳати бор.. Эшикка қоқиб қўйилган бу ёзувни топангиздан кейин нима чора кўрдингиз?

— Ҳанг-манг бўлиб қолдим, сэр. Нима қилишимни билмадим. Қўшни идораларнинг ҳаммасига кириб чиқдим, лекин у ердагиларнинг биронтаси ҳам ҳеч нарса билмас экан. Ниҳоят пастки қаватда яшайдиган уй эгасининг олдига кириб, Маллалар уюшмасига нима бўлганини билмайсизми, деб сўрадим. У, бунақа ташкилотни сира ҳам эшитмаганман, деб жавоб берди. Шундан кейин ундан, мистер Дункан Росс ким бўлади, деб сўрадим. У, бу исми биринчи эшитишим, деб жавоб берди.

«Мен тўртинчи рақамли квартирангизни ижарага олган жентльменни айтяпман»,— дедим.

«Маллани айтяпсизми?»

«Ҳа».

«Унинг оти Уильям Моррис. У юрист, жойимни вақтинча ижарага олган эди — унинг доимий идораси ремонт қилинаётган экан. Кеча кўчиб кетди».

«Уни қаердан топса бўлади?»

«Доимий идорасидан. Адресини ташлаб кетган. Ма-на: «Кинг-Эдуард-стрит, 17, авлиё Павел жомесининг яқинида».

Мен ўша адресга қидириб бордим, мистер Холмс, у ер ёғоч оёқ устахонаси экан; у ердагиларнинг биронтаси ҳам ҳеч қачон на мистер Уильям Морриснинг номи, на мистер Дункан Росснинг номи эшитган экан.

— Шундан кейин нима қилдингиз?— деб сўради Холмс.

— Кейин Сэкс-Кобург-скверга, уйимга қайтиб келдим, ёрдамчим билан маслаҳатлашдим. У менга ҳеч

1859

қандай ёрдам беролмади. У, кутиб тура туринг-чи, почта орқали бирон хабар беришар, деди. Менга бу тўғри келмайди, мистер Холмс. Мен шундай ажойиб жойни осонликча қўлдан бериб қўймоқчи эмасман. Сизнинг мушкул аҳволга тушиб қолган камбағал одамлардан ўз маслаҳатингизни аямаслигингизни эшитиб юрардим, шунинг учун тўппа-тўғри олдингизга келавердим.

— Тўғри қилгансиз,— деди Холмс.— Сиз айтган ҳодиса — ажойиб ҳодиса, мен у билан шуғулланиш нмко-ниятига эга бўлгандан бахтиёрман. Сўзларингизни эшитиб шундай хулосага келдимки, бу иш биринчи қарашда туюлиши мумкин бўлганидан кўра жиддийроқ.

— Ҳа, ҳазилакам иш эмас!— деди мистер Жабез Уилсон.— Мен ҳафтасига тушиб турган мўмайгина тўрт фунтдан маҳрум бўлдим.

— Шахсан сизнинг тўғрингизда гапирадиган бўл-сак,— деди Холмс,— бу ғайри оддий Уюшмадан ноли-шингиз ўринсиз. Аксинча, фаҳмлашимча, сиз у туфайли ўттиз фунтча бойлик орттирибсиз, бундан ташқари «А» ҳарфидан бошланадиган нарсалар ҳақида чуқур билим орттирганингизни айтмаса ҳам бўлади.

— Тўғри, дарҳақиқат шундай, сэр. Аммо мен уларни қидириб топмоқчи эдим, уларнинг кимлигини, агар бу қилмишларини ҳазил деб билса, нега мен билан шу тарнқа ҳазиллашганликларини билмоқчи эдим. Бу эр-мак уларга жуда қимматга тушди: улар ўттиз икки фунтларидан ажрадилар.

— Биз буларнинг ҳаммасини аниқлашга уриниб кўра-миз. Аммо аввал сизга бир неча савол беришга рух-сат этсангиз, мистер Уилсон. Уша эълонни кўрсатган ёрдамчингиз сизда қачондан бери хизмат қилади?

— Уша вақтда бир ойча бўлиб қолган эди.

— Сиз уни қаердан топган эдингиз?

— У менинг олдимга газетада эълон берганимдан кейин келган эди.

— Эълонингизни ўқиб, ўшанинг ўзигина келганими-ди?

— Йўқ, ўнтача одам келди.

— Нима учун ўшанинг ўзинигина олдингиз?

— Қарасам чаққонроқ, ҳақни ҳам кам оладиган.

— Ярим маош олиб ишлашга рози бўлганига уч-дингизми?

— Ҳа.

— Уша Винсент Сполдинг деганингизнинг қиёфаси қанақа?